

Ана Јовашевић

Institut für Kultur- und Medienmanagement Freie Universität, Berlin

ЗАШТИТА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА - међународни стандарди и право Србије -

Сажетак

У току 2010. године Народна скупштина Републике Србије је ратификовала Конвенцију ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године. При томе су дефинисани појам, садржина, карактеристике и улога нематеријалног културног наслеђа, начин, поступак и услови његовог очувања, као и систем и органи заштите. На тај начин је постављена обавеза за наше државне органе да доношењем одговарајућих законских прописа што пре инплементирају међународне стандарде у овој области у правни и друштвени систем Републике Србије. У раду се говори о значају ове Конвенције, о њеним појединим решењима, као и о систему међународноправне и унутрашњоправне заштите нематеријалног културног наслеђа.

Кључне речи: међународна заједница, конвенција, нематеријално културно наслеђе, очување, заштита, органи

Током 2010. године Република Србија је испуњавајући своје међународне обавезе у процесу придруживања Европској унији учинила даљи корак у области обезбеђења ефикасне, квалитетне и законите заштите и очувања нематеријалног културног наслеђа. Наиме, Народна скупштина Републике Србије је ратификовала Конвенцију ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа

коју је 2003. године усвојила Организација уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO)¹⁾.

Прокламовани циљеви ове Конвенције са универзалним значењем и применом јесу следећи: 1) очување нематеријалног културног наслеђа, 2) поштовање нематеријалног културног наслеђа заједница, група и појединаца, 3) подизање нивоа свести на локалном, националном и међународном нивоу о значају нематеријалног културног наслеђа и његовог узајамног уважавања и 4) обезбеђивање међународне сарадње и помоћи у обезбеђењу и заштити нематеријалног културног наслеђа без обзира коме оно припада.

Генерална конференција Организације Уједињених Нација за образовање, науку и културу (UNESCO)²⁾ је у Паризу октобра 2003. године на свом 32. заседању усвојила наведену конвенцију у којој успоставља систем међународних стандарда у области очувања нематеријалног културног наслеђа имајући првенствено у виду постојеће међународноправне инструменте у области људских права, а посебно: Универзалну Декларацију о људским правима из 1948. године, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године и Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године. С обзиром на значај нематеријалног културног наслеђа као главног покретача културне разноликости и гаранта одрживог развоја, као што је наглашено у Препоруци UNESCO-а за очување традиционалне културе и фолклора из 1989. године, у Универзалној декларацији UNESCO-а о културној разноликости из 2001. године и у Декларацији из Истанбула из 2002. године која је усвојена на трећем Округлом столу министара културе³⁾.

ПРАВНИ ОСНОВ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАШТИТЕ НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

У свим наведеним међународним документима се констатује дубока међусобна зависност нематеријалног културног наслеђа и материјалног и природног наслеђа, при чему се увиђа да процеси глобализације и друштвених трансформација, поред тога што стварају услове за обнављање дијалога међу заједницама, такође,

1) *Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори*, бр. 1/2010.

2) Више: *UNESCO Yearbook on peace and conflict studies*, Greenwood Press, Paris, 1986.

3) *Catalogue of documents and publications*, UNESCO, Paris, 2005.

дају повода, као што то чини и појава нетолеранције, до озбиљних опасности губитка вредности, нестајања и уништења нематеријалног културног наслеђа, посебно услед недостатка средстава за очување таквог наслеђа. Постајући свесни универзалне воље и заједничке бриге за очување нематеријалног наслеђа човечанства у оквиру универзалне међународне организације је сазрела свест да заједнице, посебно аутохтоне заједнице, групе и у крајњем случају појединци, играју значајну улогу у производњи, очувању, одржавању и поновном стварању нематеријалног културног наслеђа, и на тај начин помажу обogaћењу културне разноликости и људске креативности. У том смислу је такође од значаја и далекосежни утицај активности UNESCO-а у успостављању нормативних инструмената у очување културног наслеђа, посебно у доношењу Конвенције о заштити светског културног и природног наслеђа далеке 1972. године.

Како још увек не постоје обавезујући мултилатерални инструменти универзалног карактера за очување нематеријалног културног наслеђа у међународној заједници⁴⁾, а с обзиром на потребу да се изгради већа свест, посебно код млађих генерација, о значају нематеријалног културног наслеђа и његовог очувања, то је значај донете Конвенције утолико већи, посебно када се њена решења имплементирају у национално законодавство појединих држава.

У члану 2. сама Конвенција је одредила појам и садржину нематеријалног културног наслеђа у смислу објекта уређења и заштите овог међународног документа. Према овим решењима нематеријално културно наслеђе” означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете, артефакте и културне просторе који су с њима повезани – које заједнице, групе и у појединим случајевима појединци препознају као део свог културног наслеђа. Овакво нематеријално културно наслеђе, које се преноси с генерације на генерацију, заједнице и групе изнова стварају, у зависности од њиховог окружења, њихове интеракције са природом и њихове историје, пружајући им осећај идентитета и континуитета.

На овај начин се промовише поштовање према културној разноликости и људској креативности у целој међународној зајед-

4) Ф. Курчиновић, *Конвенције UNESCO-а из области заштите културног и природног наслеђа*, Арс, Цетиње, 1986, стр. 67-81.

ници⁵⁾. За потребе ове Конвенције, једино се узимају у обзир она нематеријална културна наслеђа која су у складу са важећим међународним правним инструментима из области људских права, као и са потребом узајамног поштовања заједница, група и појединаца, али и одрживог развоја целе друштвене заједнице. Нематеријално културно наслеђе се нарочито може испољити у следећим областима. То су: 1) усмене традиције и изрази, укључујући и језик као носилац нематеријалног културног наслеђа, 2) извођачке уметности, 3) друштвени обичаји, ритуали и свечани догађаји, 4) знања и обичаји који се тичу природе и свемира и 5) вештине које су везане за традиционалне занате.

У циљу очувања и обезбеђивања нематеријалог културног наслеђа како би га у очуваном и употребљивом стању могле да наследе и наредне генерације људског рода, Конвенција предлаже националним законодавствима, односно државним органима и другим друштвеним организацијама и чиниоцима да предузму одговарајуће активности, у првом реду на законодавном, организационом и финансијском плану. Њихов циљ је да обезбеде употребљивост нематеријалног културног наслеђа, укључујући његову идентификацију, документацију, истраживање, очување, заштиту, промоцију, вредновање и преношење (ширење), посебно кроз формално и неформално образовање, као и ревитализацију различитих аспеката таквог наслеђа.

Заштита и обезбеђење нематеријалног културног наслеђа се уређују на два нивоа. То су: 1) на међународном нивоу – у оквиру органа универзалног карактера, дакле у оквиру Организације уједињених нација и њених специјализованих органа – UNESCO-а и 2) на националном нивоу - од стране сваке поједине државе (и њених надлежних државних органа) потписнице ове Конвенције као што је то Република Србија постала 2010. године.

ЗАШТИТА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА НА МЕЂУНАРОДНОМ НИВОУ

На међународном нивоу основано је више органа који у заједничком раду учествују на очувању и заштити нематеријалног културног наслеђа у универзалним оквирима. То су следећи органи:

5) *Change in continuity : concept and tools for a cultural approach to development*, Pres UNESCO, Paris, 2000.

- 1) Генерална скупштина држава уговорница (дакле потписница ове Конвенције),
- 2) Међувладин комитет за очување нематеријалног културног наслеђа и
- 3) Секретаријат.

Највиши (или како се то изричито у Конвенцији наводи “врховни”) међународни орган у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа је Генерална скупштина држава уговорница. Ради се о органу који редовно заседа сваке две године. Но, у оправданим случајевима он може заседати и ванредно. То је могуће у три случаја као што су: 1) уколико Генерална скупштина тако одлучи, 2) на захтев Међувладиног Комитета за очување нематеријалног културног наслеђа и 3) на захтев бар једне трећине држава оснивача. Скупштина усваја и свој пословник.

Други орган у оквиру система међународноправне заштите нематеријалног културног наслеђа је Међувладин комитет за очување нематеријалног културног наслеђа⁶⁾ који се оснива у оквиру UNESCO-а мандатом од четири године. При избору чланова Комитета од значаја је поштовање принципа непристрасне географске заступљености и ротације. Овај Комитет је састављен од представника осамнаест држава, који се бирају на заседању Генералне скупштине. Но, ово није и коначан број чланова Међувладиног комитета, будући да је изричито предвиђено да уколико број држава потписница ове конвенције пређе педесет, тада се и број чланова Међувладиног комитета повећава на двадесет и четири. Но, мандат једне половине чланова Комитета која је изгласана на првом избору је ограничен на две године. Ове државе биће одређене жребом на првом избору.

Сваке две године, Генерална скупштина врши реизбор једне половине чланова Међувладиног комитета. При томе се увек бира онолико чланова Комитета – држава потписница, колико је потребно да би се попунила упражњена места. У сваком случају иста држава потписница не може бити изабрана у два узастопна мандата. И на крају, оно што је посебно значајно како ова организација не би добила преовладавајућу "политичку", а не експертску улогу, је и обавеза да поједине државе (Стране потписнице Конвенције)

6) H. van der Pol, F. Riviere, *The 2009. UNESCO framework for cultural statistics*, Paris, UNESCO, 2009, str. 34-42.

за своје представнике бирају лица која су квалификована у различитим областима нематеријалног културног наслеђа.

У области обезбеђења ефикасне, квалитетне и благовремене заштите и очувања нематеријалног културног наслеђа предвиђене су следеће надлежности и функције Међувладиног Комитета. То су:

- 1) да промовише циљеве Конвенције, као и да охрабрује и надгледа њихово спровођење,
- 2) да даје савете о најбољим праксама и да даје препоруке о мерама очувања нематеријалног културног наслеђа,
- 3) да припреми и поднесе Генералној скупштини на одобрење, предлог плана коришћења средстава Фонда за заштиту нематеријалног културног наслеђа,
- 4) да настоји да пронађе начине повећања сопствених средстава, као и да предузима неопходне кораке у циљу остварења истих,
- 5) да припреми и поднесе Генералној скупштини на одобрење оперативна упутства за спровођење Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа,
- 6) да испита извештаје о стању у овој области које достављају поједине државе и стави их на увид са резимеима Генералној скупштини и
- 7) да испита захтеве појединих држава и одлучи, у складу са објективним критеријумима одабира које је он установио, а које је одобрила Генерална скупштина. То су следећи захтеви о:
  - а) упису на одговарајуће листе и предлоге као што су: 1) Репрезентативна листа нематеријалног културног наслеђа човечанства, 2) Листа нематеријалног културног наслеђа којој је неопходно хитна заштита и 3) Програми, пројекти и активности за очување нематеријалног културног наслеђа⁷⁾ и
  - б) додели међународне помоћи за њихову заштиту.

У обављању наведених послова и задатака из своје надлежности Међувладин комитет:

7) М. Cattaneo, J. Trifoni, *Velika knjiga UNESCO svjetske baštine*, Varaždin, Stanek, 2006.

- 1) је одговоран за свој рад Генералној скупштини којој подноси редовне, а по потреби и ванредне извештаје о свим својим активностима и одлукама,
- 2) усваја свој правилник о раду двотрећинском већином својих чланова,
- 3) може привремено да образује било која *ad hoc* саветодавна тела, за која верује да су неопходна да би извршила постављене задатке и циљеве,
- 4) може да на своје састанке на којима одлучује о појединим питањима из своје надлежности позове било која јавна или приватна тела, као и физичка лица са признатим способностима у различитим областима нематеријалног културног наслеђа, у циљу консултација око одређених питања,
- 5) предлаже Генералној скупштини акредитовање невладиних организација са признатим способностима у области нематеријалног културног наслеђа, које ће имати саветодавну улогу при Комитету и на крају
- 6) предлаже критеријуме, као и процедуре таквог акредитовања невладиних организација.

Државе (Стране потписнице ове међународне Конвенције) у складу са формом и динамиком коју прописује Комитет, подnose редовне извештаје овом органу, о донетим законима и уредбама, као и о начину њиховог спровођења у живот, те о другим мерама које су предузете у циљу спровођења међународних стандарда у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа. На основу њих, као и на основу својих активности и извештаја, Међувладин комитет подноси извештај Генералној скупштини UNESCO-а на сваком њеном заседању. Поред тога, ови извештаји се такође подnose на увид и Генералној Конференцији UNESCO-а.

Последњи орган на нивоу међународне заједнице који поступа у области заштите и очувања нематеријалног културног наслеђа је Секретаријат UNESCO-а. То је помоћни орган који је, између осталог, надлежан да: 1) помаже Међувладином комитету у раду и 2) припрема документацију Генералне скупштине и Комитета, као и предлог дневног реда њихових заседања, и обезбеђује извршење њихових одлука.

СИСТЕМ ОЧУВАЊА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА НА МЕЂУНАРОДНОМ НИВОУ

У циљу очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа Међувладин комитет је овлашћен да испитује поднете захтеве појединих држава и да одлучи о одабирању појединих објеката и њиховом упису на одговарајуће листе и предлоге. То су следеће листе: 1) Репрезентативна листа нематеријалног културног наслеђа човечанства, 2) Листа нематеријалног културног наслеђа којој је неопходно хитна заштита и 3) Програми, пројекти и активности за очување нематеријалног културног наслеђа. Да би осигурао бољу видљивост нематеријалног културног наслеђа, те подигао свест о његовом значају, али и охрабрио дијалог уз поштовање културне разноликости, Комитет на предлог појединих држава установљава, редовно ажурира и објављује Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства. Такође Комитет је овлашћен да саставља и подноси Генералној скупштини на одобрење критеријуме за установљење, ажурирање и издавање ове Репрезентативне листе.

Пре ступања на снагу ове Конвенције, Међувладин комитет је био у обавези да одреди елементе наслеђа који су проглашени за „ремек-дела усменог и нематеријалног наслеђа човечанства“. Ово проглашавање се морало извршити до установљења репрезентативне листе нематеријалног културног наслеђа човечанства. Убрајање ових добара на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства, ни на који начин не доводи у питање утврђене критеријуме за будуће уписе наслеђа на поједине листе. При томе је од посебног значаја чињеница да после ступања на снагу ове Конвенције неће бити даљих проглашења за ‘ремек дела културног наслеђа човечанства’⁸⁾.

Поред Репрезентативне листе нематеријалног културног наслеђа човечанства Међувладин комитет је такође овлашћен да води и ажурира и Листу нематеријалног културног наслеђа којој је неопходна хитна заштита. Да би предузео одговарајуће мере заштите, Комитет установљава, редовно ажурира и објављује Листу заштите нематеријалног културног наслеђа којем је неопходна хитна заштита, и уписује такво наслеђе на Листу, на захтев заин-

8) С. Новић, *UNESCO конвенције из области културе*, Бања Лука, Бесједа, 2010, стр. 67-72.

тересоване државе. Поред тога, Комитет саставља и подноси Генералној скупштини на одобрење критеријуме за установљење, ажурирање и издавање ове Листе. И на крају, У случајевима крајње ургентности – чије је објективне критеријуме одобрила Генерална скупштина на предлог Комитета – Комитет може да упише један елемент одређеног наслеђа на Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства уз договор са одређеном државом (као подносиоцем таквог предлога).

Последња је надлежност Међувладиног комитета да учествује у изради Програма и пројеката, као и у предузимању других активности на очувању нематеријалног културног наслеђа. У том смислу на основу предлога које подносе Стране потписнице, а у складу са критеријумима које дефинише Комитет, а одобрава Генерална скупштина, Комитет периодично бира и промовише националне, подрегионалне и регионалне програме, пројекте и активности за очување наслеђа, за које сматра да најбоље осликавају принципе и циљеве ове Конвенције, узимајући у обзир специфичне потребе земаља у развоју. У ову сврху, Комитет прима, разматра и одобрава захтеве за међународну помоћ појединих држава за припремање ових предлога. И коначно, Комитет се придружује спровођењу наведених пројеката, програма и активности, тако што ће на начин који буде одредио, ширити најбоље праксе на међународном и унутардржавном нивоу.

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА И ПОМОЋ

У циљу ефикасног спровођења послова и задатака у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа, како на међународном нивоу, тако и од стране појединих држава, успостављен је систем правила у оквиру међународне сарадње и помоћи. То је и логично јер се ради о културном наслеђу које је од значаја за цело човечанство, а не за поједино друштво, народ или поједину заједницу. Међународна сарадња обухвата: 1) размену информација и искустава, 2) заједничке иницијативе и 3) успостављање механизма помоћи појединим државама у њиховим настојањима да очувају нематеријално културно наслеђе⁹⁾.

9) Ј. Божовић, *Нормативни документи UNESCO*, Сарајево, Завод за културу, 1991, стр. 119-127.

Не доводећи у питање одредбе националних законодавстава и обичајних права и праксе, државе су обавезне да препознају да је очување нематеријалног културног наслеђа од општег интереса за човечанство. У том циљу се државе обавезују да сарађују на билатералном, подрегионалном, регионалном и међународном нивоу. Међународна помоћ може бити одобрена за остварење следећих циљева. То су:

- 1) очување наслеђа уписаног на Листу нематеријалног културног наслеђа коме је неопходна хитна заштита,
- 2) припрема одговарајућих спискова у смислу установљења наведених листа нематеријалног културног наслеђа,
- 3) подршка програмима, пројектима и активностима које се спроводе на националним, подрегионалним и регионалним нивоима, намењеним очувању нематеријалног културног наслеђа и
- 4) друге делатности за било који други циљ који Комитет сматра неопходним.

Та међународна помоћ у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа може да се одвија у различитим облицима. Помоћ коју Међувладин комитет одобрава појединим државама (Странама потписницама) се уређује оперативним упутствима и одговарајућим споразумима. Та помоћ може да има следеће облике. То су¹⁰⁾:

- 1) проучавање које се тиче различитих аспеката очувања нематеријалног културног наслеђа,
- 2) обезбеђивање експерата и практичара,
- 3) обука свог неопходног особља,
- 4) израда нормативних и других мера,
- 5) стварање и коришћење инфраструктуре,
- 6) набавка опреме и преношење вештина и
- 7) други облици финансијске и техничке помоћи, укључујући, у одговарајућим околностима, и одобравање и нискокаматне позајмице и донације.

Та се међународна помоћ пружа појединим државама под одговарајућим условима које установљава Међувладин комитет. Тако

10) S. Dromgoole, *The protection of the underwater culture heritage : national perspectives on light of the UNESCO convention*, Leiden, Boston, 2006.

Комитет установљава процедуре за испитивање захтева за међународну помоћ и прецизира елементе захтева, као што су: предвиђене мере, потребне интервенције, и процена њихових трошкова. Но, у хитним случајевима, захтев за помоћ, Комитет разматра као приоритет у раду. Да би донео одлуку, Комитет предузима различита проучавања и консултације и прикупља одговарајуће податке које сматра неопходним и релевантним за своје одлучивање.

Да би се материјална или друга врста помоћи у заштити и обезбеђењу нематеријалног културног наслеђа могла одобрити, потребно је да поједина (дакле заинтересована) држава поднесе Међувладином комитету захтев за међународну помоћ за очување нематеријалног културног наслеђа на њеној територији. Такав захтев може бити заједнички поднет и од стране две или више заинтересованих држава. Поднети захтев мора да садржи релевантне информације и податке од значаја за мериторно одлучивање, као и потребну документацију.

Када се одговарајућа међународна помоћ заинтересованој држави одобри, закључује се споразум између те државе и Међувладиног комитета. Тим споразумом се уређују њихови међусобни односи, као и њихова права и обавезе. По општем правилу, стране потписнице и кориснице, у оквиру сопствених могућности, деле трошкове мера за очување, за које је међународна помоћ одобрена. И на крају обавеза је држава (Стране потписнице и корисница) да подносе Међувладином комитету извештаје о коришћењу одobreне помоћи у корист очувања нематеријалног културног наслеђа у одређеним периодима и нарочито по окончању одобреног посла¹¹⁾.

ФОНД ЗА НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

За остварење бројних циљева у области очувања и заштите нематеријалног културног наслеђа, како на међународном плану, тако и у оквиру заинтересованих држава (Страна потписница) формира се посебан Фонд за нематеријално културно наслеђе. Овај Фонд је образован као поверилачки фонд у складу са Финансијском уредбом UNESCO-а. Средства Фонда чине¹²⁾:

11) М. Рубић, „Интегрирана заштита културног наслијеђа“, *Хрватска правна ревија*, Загреб, бр. 1/2010, стр. 88-91.

12) И. Јанев, *Статутарно уређење међународних организација*, Београд, Институт за политичке студије, 2009, стр. 222-223.

- 1) прилози држава (Страна потписница),
- 2) средства која су одређена за ову намену, од стране Генералне конференције UNESCO-а и
- 3) прилози, поклони и легати које могу дати заинтересована правна и физичка лица као што су:
  - а) друге државе које нису потписнице Конвенције,
  - б) организације и програми у оквиру система Уједињених нација, нарочито Програм развоја Уједињених нација, као и друге међународне организације и
  - в) јавна или приватна тела или физичка лица,
- 4) камате на средства Фонда,
- 5) средства добијена прикупљањем прихода и финансијска добит од манифестација организованих у корист Фонда и
- 6) друга средства одобрена уредбом Фонда, која ће саставити Међувладин комитет.

О употреби средстава овог Фонда одлучује Међувладин комитет, а на основу смерница које су изнете од стране Генералне конференције UNESCO-а. Но, у сваком случају Комитет може да прихвати и прилоге и друге облике помоћи у опште и специфичне сврхе који се односе на одређене пројекте, под условом да су ти пројекти одобрени од стране Комитета. Ни један политички, економски или други услов који није компатибилан са циљевима ове Конвенције, не сме бити повезан са прилозима који се дају за Фонд.

Не доводећи у питање било које додатне добровољне прилоге Фонду, државе које су приступиле овој међународној Конвенцији универзалног карактера (Стране потписнице) прихватају да, најмање сваке две године, уплате у Фонд прилог у висини која је израчуната по јединственој процентној стопи која важи за све државе, а коју ће одредити Генерална скупштина. Ову одлуку Генералне скупштине донеће већина присутних чланова, при чему прилог једне државе не сме да пређе износ од 1% њених прилога редовном буџету UNESCO-а.

Поред средстава која се налазе прикупљена у Фонду за нематеријално културно наслеђе, могуће је и обезбеђење додатних средстава за ове намене путем Додатних добровољних прилога за Фонд. Тако државе (Стране потписнице) које желе да уплате добровољне прилоге као додатак на онај износ који су обавезни да дају сваке године, обавештавају о томе Међувладин комитет, што је пре могуће, да би му се омогућило адекватно планирање његовог

рада и даљих активности у текућој и наредној години. При томе се од држава, зависно од њихове економске снаге, привредног развоја, културне политике и др. очекује да у границама својих могућности и одређења пружају своју помоћ међународним кампањама под покровитељством UNESCO-а, а које су усмерене на прикупљање средстава у корист Фонда.

ЗАШТИТА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

На националном нивоу, свака држава потписница Конвенције ОУН о заштити нематеријалног културног наслеђа је преузела следеће обавезе¹³⁾: 1) да предузима неопходне мере да обезбеди очување нематеријалног културног наслеђа на својој територији и 2) да међу овим мерама за очување нематеријалног културног наслеђа идентификује и дефинише различите елементе нематеријалног културног наслеђа присутне на сопственој територији, уз учешће заједница, група и одговарајућих невладиних организација.

Да би осигурала идентификацију нематеријалног културног наслеђа свака држава потписница (па тако и Република Србија) је обавезна да у што краћем року саставља, у складу са ситуацијом у којој се налази, један или више пописа нематеријалног културног наслеђа присутног на њеној територији. Ови пописи се морају редовно ажурирати и допуњавати. Такође, свака је држава обавезна да при периодичном подношењу извештаја надлежним међународним институцијама (у првом реду Међувладином комитету) даје и одговарајуће информације о овим пописима. У циљу очувања, развоја и вредновања нематеријалног културног наслеђа присутног на њеној територији, свака држава, па тако и Србија је преузела обавезу да у складу са сопственим могућностима и у разумном року (било од стране Владе, ресорног Министарства културе и других надлежних органа) предузме и следеће мере као што су:

- 1) да усвоји општу политику са циљем да вреднује функцију нематеријалног културног наслеђа у друштву, као и да интегрише очување тог наслеђа у програме планирања,
- 2) да именује или оснује једно или више компетентних тела за очување нематеријалног културног наслеђа на њеној територији,

13) И. Глиха, *Правни положај нематеријалних културних добара, Liber amicorum in honorem Јадранка Црнић, Загреб, 2009, стр. 757-777.*

- 3) да охрабри научна, техничка и уметничка изучавања, као и истраживачке методологије са освртом на делотворно очување нематеријалног културног наслеђа, а нарочито угроженог нематеријалног културног наслеђа и
- 4) да усвоји одговарајуће правне, техничке, административне и финансијске мере. Међу овим мерама нарочито се сматрају следеће:
  - а) помагање у стварању или јачању институција за обуку у управљању нематеријалним културним наслеђем, као и преношењу овог наслеђа путем форума и места одређених за његово представљање и исказивање,
  - б) гарантовање приступа нематеријалном културном наслеђу, уз поштовање обичајних пракси које уређују приступ посебним аспектима тог наслеђа и
  - в) оснивање институција са документацијама о нематеријалном културном наслеђу, као и олакшање њихове доступности.

У погледу образовања, подизања свести и изградње капацитета у наредном периоду Република Србија је у обавези да свим расположивим средствима, начинима и поступцима обезбеди¹⁴⁾:

- 1) препознавање, поштовање и вредновање нематеријалног културног наслеђа у друштву, а нарочито кроз следеће форме рада као што су:
  - а) образовни, информативни и други програми за подизање свести, намењене јавности, а нарочито младим људима,
  - б) образовни и програми обуке, у оквиру заједница и група о којима је реч,
  - в) активности за изградњу капацитета у области очувања нематеријалног културног наслеђа, а нарочито управљања и научних истраживања и
  - г) неформалне начине преношења знања,
- 2) обавештавање јавности о опасностима које прете нематеријалном културном наслеђу, као и о активностима које се воде за примену недавно усвојене и ратификоване Конвенције и
- 3) промоцију образовања о очувању природних локација и места од значаја, чије је постојање неопходно за изражавање нематеријалног културног наслеђа.

14) И. Јанев, *Односи Југославије са UNESCO-ом*, Београд, Институт за политичке студије, 2010, стр. 97-101.

У очувању, заштити и унапређењу стања нематеријалног културног наслеђа од посебне важности и значаја је и улога заједница, група (посебно невладиних, стручних, истраживачких, добротворних, хуманитарних и сл.), али и појединаца. Зато је обавеза сваке државе да у оквиру својих активности за очување нематеријалног културног наслеђа, обезбеди најшире могуће учешће заједница, група и, у крајњем случају, појединаца који стварају, одржавају и преносе такво наслеђе, и активно их укључи у управљање њиме.

Остаје да у наредном периоду (надамо се што пре) надлежни органи у Републици Србији инплементирају одредбе ове универзалне конвенције у своје национално законодавство чиме би ови међународни стандарди постали део интегралног правног и друштвеног система наше државе.

КУЛТУРА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА СРБИЈЕ

У току 2009. године у Републици Србији је усвојен нови Закон о култури¹⁵⁾. Овим законом се утврђује општи интерес у култури, начин остваривања општег интереса у култури и обављање културних делатности, права, обавезе и одговорности Републике Србије, аутономних покрајина и општина, градова и града Београда (дакле јединица локалне самоуправе) у култури, као и услови за деловање свих субјеката у култури. Република Србија се, према овим законским решењима, стара о остваривању општег друштвеног интереса у области култури, као и о начину и поступку спровођења културне политике у смислу скупа циљева и мера подстицања културног развоја.

Тако успостављена правна основа за остварење културне политике¹⁶⁾ у Србији се заснива на следећим начелима. То су: 1) слобода изражавања у културном и уметничком стваралаштву, 2) аутономија субјеката у култури, 3) отвореност и доступност културних садржаја јавности и грађанима, 4) уважавање културних и демократских вредности европске и националне традиције и разноликости културног израза, 5) интегрисање културног развоја у социо-економски и политички дугорочни развој демократског

15) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009.

16) Више: М. Драгићевић Шеших, *Јавна и културна политика, социо-културолошки аспекти*, Магна агенда, Београд, 2002.

друштва, 6) демократичност културне политике, 7) равноправност субјеката у оснивању установа и других правних лица у култури и равноправност у раду свих установа и других субјеката у култури, 8) децентрализација у одлучивању, организовању и финансирању културних делатности, 9) подстицање културног и уметничког стваралаштва и очување културног и историјског наслеђа и 10) подстицање одрживог развоја културне средине као интегралног дела животне средине.

Поред Републике, у остваривању улоге и задатака културне политике, одређену улогу и значај има и аутономна покрајина. Она се стара о спровођењу културне политике на својој територији и уређује питања од покрајинског значаја у области културе, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом. Такође у одређеној мери и јединице локалне самоуправе се старају о задовољавању потреба грађана у култури на својој територији и уређује поједина питања од интереса за своје грађане, као и начин њиховог остваривања, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом. И на крају, национални савети националних мањина старају се о спровођењу културне политике националне мањине и, у складу са законом, учествују у процесу одлучивања или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу, оснивају установе културе и друга правна лица у култури.

Општи интерес у култури (који се тежи у потпуности, ефикасно и квалитетно остварити путем културне политике¹⁷⁾ државе и њених организационих облика обухвата следећа поља деловања. То су у смислу члана 6. Закона о култури: 1) стварање могућности за интензиван и усклађен културни развој, 2) стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва, 3) истраживање, заштита и коришћење културних добара, 4) финансирање текућих расхода и издатака и остваривање програма установа културе чији је оснивач Република Србија, 5) реализација програма и пројеката установа културе, удружења у култури и других субјеката у култури који својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности, 6) откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији, 7) обезбеђивање услова за доступност кул-

17) В. Ђукић Дојчиновић, *Транзиционе културне политике - конфузије и дилеме*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2003, стр. 54-61.

турног наслеђа јавности, 8) истраживање, очување и коришћење добара од посебног значаја за културу и историју српског народа, која се налазе ван територије Републике Србије, 9) подстицање и помагање културних израза који су резултат креативности појединаца, група и друштва Срба у иностранству, 10) подстицање међународне културне сарадње, 11) подстицање стручних и научних истраживања у култури, 12) ширење и унапређивање едукације у области културе, 13) подстицање примене нових технологија у култури, нарочито информационих технологија и дигитализације, 14) изградња јединственог библиотечко-информационог система и матичне функције у библиотечкој делатности, 15) изградња јединственог информационог система у области заштите културних добара, 16) подстицање младих талената у области културног и уметничког стваралаштва, 17) стварање услова за подстицање самосталног културног и уметничког стваралаштва, 18) подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва, 19) подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури, 20) подстицање културног и уметничког стваралаштва особа са инвалидитетом и доступности свих културних садржаја особама са инвалидитетом, 21) подстицање тржишта уметничких дела, спонзорисања, меценарства и донаторства у култури и 22) друга питања утврђена законом као општи интерес у области културе. Средства за остваривање општег интереса у култури обезбеђују се у буџету Републике Србије.

Аутономна покрајина, у циљу спровођења културне политике на својој територији, у оквиру права и обавеза утврђених Уставом и законом, а у складу са Стратегијом развоја културе Републике Србије, доноси програм развоја културе за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету аутономне покрајине. И јединице локалне самоуправе, у циљу старања о задовољавању потреба грађана у култури на својој територији, доносе планове развоја културе у складу са законом и Стратегијом, а за који се средства за финансирање обезбеђују у буџету јединице локалне самоуправе¹⁸⁾.

Културном делатношћу (члан 8. Закона о култури) сматрају се послови нарочито у следећим областима као што су: 1) истраживање, заштита и коришћење културног наслеђа, 2) библиотечко-ин-

18) В. Ђукић Дојчиновић, „За регионализацију културне политике у Србији“, *Зборник Факултета драмских уметности*, Београд, бр. 4/2000, стр. 369-385.

формационе делатности, 3) књиге и књижевност (стваралаштво, издаваштво, књижарство, преводилаштво), 4) музика (стваралаштво, продукција, интерпретација), 5) ликовне и примењене уметности, визуелне уметности и архитектура, 6) сценско стваралаштво и интерпретација (драма, опера, балет и плес), 7) кинематографија и аудио-визуелно стваралаштво, 8) уметничка фотографија, 9) дигитално стваралаштво и мултимедији, 10) научноистраживачке и едукативне делатности у култури и 11) остала музичка, говорна, артистичка и сценска извођења културних програма. Тако одређену културну делатност у целини или у појединим областима културног деловања могу да обављају домаћа и страна физичка и правна лица, на начин и под условима прописаним законом.

Средства за финансирање или суфинансирање културних програма и пројеката, као и уметничких, односно стручних и научних истраживања у појединим областима културне делатности, обезбеђују се у буџету Републике Србије, буџету аутономне покрајине и буџету јединице локалне самоуправе, у складу са законом. Културни програми и пројекти установа културе и других субјеката у култури финансирају се и из прихода остварених обављањем делатности, од накнада за услуге, продајом производа, уступањем ауторских и сродних права, од легата, донација, спонзорстава и на други начин, у складу са законом. Финансирање или суфинансирање културних програма и пројеката, као и уметничких, односно стручних и научних истраживања у култури, врши се на основу јавног конкурса, ако законом није друкчије одређено. Но, ова се средства за финансирање културних делатности могу такође обезбеђивати и оснивањем и деловањем задужбина и фондација, у складу са законом.

У остваривању културне политике¹⁹⁾ Србије од посебног је значаја улога и деловање Националног савета за културу. Он је образован као стручно-саветодавно тело, ради обезбеђивања сталне стручне подршке у очувању, развоју и ширењу културе. Чланови Савета бирају се из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури, на период од пет година. Савет има деветнаест чланова које бира Народна скупштина.

У надлежност Националног савета за културу спадају следећи послови и задаци као што су да: 1) анализира и даје мишљење о

19) Б. Прњат, *Културна политика и културни развој*, Савремена администрација, Београд, 1986, стр. 67-71.

стању у култури у Републици Србији, 2) даје сугестије у креирању културне политике, 3) даје предлоге за развој и унапређење културних делатности, 4) учествује у изради предлога стратегије развоја културе и даје оцену њеног извршења, 5) предлаже критеријуме за стицање статуса истакнутог уметника, односно истакнутог стручњака у култури, 6) утврђује статус истакнутог уметника, односно истакнутог стручњака у култури, 7) даје сугестије и предлоге за уређење других питања у области културе, као и међуресорне сарадње (наука, образовање, урбанизам, међународна сарадња, итд.) и 8) обавља и друге послове у складу са овим законом. Но, поред Закона о култури, као правног основа за деловање свих државних и других друштвених органа и организација, као и правних и физичких лица, на културну политику уопште, њену садржину, правце деловања и носиоце активности свакако да је од највећег значаја докуменат који носи назив: " Стратегија развоја културе Републике Србије".

Овај плански акт највишег ранга доноси Народна скупштина, на предлог Владе за период од десет година. Ова Стратегија у смислу члана 20. Закона о култури нарочито садржи:

- 1) анализу постојећег стања културне делатности и стваралаштва у Србији,
- 2) основне поставке културног развоја као што су: а) циљеви културног развоја, б) приоритетна подручја културног развоја и в) приоритети међуресорне сарадње (научноистраживачки рад, едукација, равномерни регионални развој, међународна сарадња, креативна индустрија, културни туризам итд.),
- 3) стратешке правце и инструменте културног развоја, а нарочито:
  - а) истраживање, заштиту и коришћење културних добара,
  - б) заштиту српских културних вредности ван територије Републике Србије,
  - в) подстицање културног стваралаштва и продукције,
  - г) унапређивање културног стваралаштва и културног израза припадника националних мањина,
  - д) рад установа културе и других субјеката у култури,
  - ђ) капиталне инвестиције у изградњи, обнови, опремању и унапређењу услова рада установа културе,
  - е) планирање потреба кадрова у култури, њихову едукацију и професионално усавшавање,

- ж) научноистраживачки рад у култури и
  - з) аматерске делатности у култури,
  - и) међуресорну сарадњу (мере и инструменте за стимулативну пореску политику у култури, програми билатералне и мултилатералне сарадње, мере подстицања предузетништва у култури итд.),
- 4) план реализације, и то:
- а) дефинисање активности везаних за реализацију приоритетних програма и пројеката и стратешких задатака за сваку делатност у култури и сва међуресорна подручја предвиђена Стратегијом,
  - б) динамику његовог спровођења и
  - в) одређивање субјеката реализације појединих активности и
- 5) критеријуме, индикаторе и поступке евалуације.

* * *

Доношењем Закона о култури у Републици Србији 2009. године су створени правни и институционални оквири за успостављање и ефикасну заштиту и уређење деловања културе, културних делатности и институција културе. При томе су јасно дефинисани послови и делатности који спадају у надлежност Републике (и њених државних органа и других друштвених институција), односно у надлежност аутономне покрајине, јединица локалне самоуправе и националних савета мањина. Но, основу за јединствено деловање свих културних институција у Србији чини Стратегија развоја културе коју Народна скупштина доноси на период од десет година.

Ратификацијом Конвенције ОУН о очувању нематеријалног културног наслеђа коју је 2003. године усвојила Организација уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO) у току 2010. године стварају се услови да се и у Републици Србији међународни стандарди инаугурисани одредбама ове универзалне конвенције имплементирају и у домаћем законодавству. На тај начин би је испунио још један од услова у правцу интеграције нашег правног, привредног, политичког и културног система европским интеграцијама којима тежимо. На овај начин би се омогућило да се брже, лакше и једноставније успостави међународна сарадња државних органа у области културе и заштите њених вредности (посебно нематеријалног културног наслеђа) наше и других држава, било непосредно, било преко органа UNESCO-а. Деловање по-

себног Међувладиног комитета у овој универзалној организацији при ОУН се у овом погледу показује као незаобилазан фактор у обезбеђењу, одржавању, чувању и заштити, односно унапређењу нематеријалног културног наслеђа.

Ana Jovasevic

PROTECTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

- international standards and law of Serbia -

Summary

In last year, National parliament of Republic of Serbia has ratified of Convention UNESCO for the safeguarding of the intangible cultural heritage from 2003. In this convention has defined notion, contents, characteristics and role of intangible cultural heritage for people civilization and its way, proceeding and conditions of preserve and system of protection. In this way our state organs are obliging to bring new laws for establish of international standards in cultural field to law and social system of Republic of Serbia. In this paper the author has analysed this international UNESCO convention, its solutions and system of international and national law protection to intangible cultural heritage and Serbia's Code of culture from 2009. and harmonization these solutions with international convention and its standards.

Key words: international community, convention, intangible cultural heritage, preserve, protection, organs

ЛИТЕРАТУРА

- Божовић, Ј., *Нормативни документи UNESCO*, Сарајево, Завод за културу, 1991.
- *Catalogue of documents and publications*, UNESCO, Paris, 2005.
- Cattaneo, M., Trifoni, J., *Velika knjiga UNESCO svjetske baštine*, Varaždin, Stanek,
- 2006.
- *Change in continuity : concept and tools for a cultural approach to development*, Pres UNESCO, Paris, 2000.
- Драгићевић Шешић, М., *Јавна и културна политика, социо-културолошки аспекти*, Магна агенда, Београд, 2002.
- Драгићевић Шешић, М., Стојковић, Б., *Култура – менаџмент – анимација –маркетинг*, Clío, Београд, 2000.

- Dromgoole, S., *The protection of the underwater culture heritage : national perspectives on light of the UNESCO convention*, Leiden, Boston, 2006.
- Ђукић Дојчиновић, Б., *Транзиционе културне политике - конфузије и дилеме*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2003.
- Јанев, И., *Статутарно уређење међународних организација*, Београд, Институт за политичке студије, 2009.
- Јанев, И., *Односи Југославије са UNESCO-ом*, Београд, Институт за политичке студије, 2010.
- Курчиновић, Ф., *Конвенције UNESCO-а из области заштите културног и природног наслеђа*, Арс, Цетиње, 1986.
- Мунди, С., *Културна политика – кратки водич*, Савет Европе, Балканкулт, 2001.
- Новић, С., *UNESCO конвенције из области културе*, Бања Лука, Бесједа, 2010.
- Pol, H. van der, Riviere, F., *The 2009. UNESCO framework for cultural statistics*, Paris, UNESCO, 2009.
- Прњат, Б., *Културна политика и културни развој*, Савремена администрација, Београд, 1986.
- Семперини, А., *Мултикултурализам*, Clio, Београд, 1999.
- *UNESCO Yearbook on peace and conflict studies*, Greenwood Press, Paris, 1986.

Resume

The adoption of the Law on culture in the Republic of Serbia in the 2009 created the legal and institutional framework for the establishment and effective protection and development of culture, cultural activities, and cultural institutions. It clearly defined tasks and activities that fall under the jurisdiction of the Republic (and its state bodies and other social institutions), or the jurisdiction of the autonomous provinces, local authorities and national minority councils. However, the base for the the unique activities of all cultural institutions in Serbia is Strategy of cultural development which is adopted by the National Assembly for a period of ten years.

By ratifying the UN Convention on the conservation of intangible cultural heritage adopted in 2003 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), during 2010 in Serbia, the conditions were met to implement the standards of this universal convention into domestic legislation. In this way he fulfilled another requirement in the direction of integration of our legal, economic, political and cultural systems to the EU that we aspire. This would allow it to be faster and easier

to set up international cooperation of state authorities in the field of culture and protection of cultural values (in particular the intangible cultural heritage), either directly or through bodies of UNESCO. The action of the special Intergovernmental Committee in this universal UN organization manifests itself as an indispensable factor in the provision, maintenance, storage, protection and promotion of intangible cultural heritage.

Овај рад је примљен 28. априла 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.

